

ЁСЦЬ ПАДМУРАК – БУДУЦЬ І МУРЫ?

Мінулым летам давялося пабываць у Веляшковічах Лёзненскага раёна. Вёска вабіць сваёй прыродай і гісторыяй. Калісьці тут нават быў панскі маёнтак, а на ўзгорку, дзе зараз месцяцца брацкія могілкі, у мінулым стаяла царква. Пра гэта расказваюць мясцовыя жыхары, ды і безліч пабітай цэгля сведчыць на карысць такіх аповедаў.

Прышоўшы на працу, я адразу ж вырашыў адшукаць звесткі пра царкву ў дакументах архіва: не можа быць, каб у нашай скарбніцы гісторыі не захавалася ніякіх папер пра гэты праваслаўны храм. Пошукі завяршыліся паспяхова, таму спяшаюся падзяліцца вынікам працы з чытачамі «Народнага слова».

Аказваецца, у Веляшковічах было ажно дзве царквы. Першая – Казьмадзям'янаўская – пабудавана ў 1820 г. Другую – Свята-Мікалаеўскую – узвялі побач з ёй значна пазней, у 1873 г. Абодва храма былі каменнымі, хоць каменных цэркваў на Лёзненшчыне мелася не так ужо і шмат. Свята-Мікалаеўская царква лічылася галоўнай.

Вось якое апісанне Казьмадзям'янаўскай царквы прыводзіцца ў вопісе маёмасці 1922 г.: «... круглая (у плане – К. К.), каменная, халодная, пакрытая жалезам, пафарбаваным зялёнай фарбай, са склепам унізе, з нішамі для пахавання памерлых, з драўляным прытворам з разбураным на ім дахам; мае адны двухстворкавыя з вялікім унутраным замком дзверы, 6 вокнаў...».

У тым самым дакуменце змяшчаліся звесткі і пра другую царкву: «...прыходская царква ў імя Свяціцеля Мікалая, каменная з гэткай самай каменнай у адной сувязі (з царквой – К. К.) вежай-званіцай над уваходам у царкву, з драўлянай столлю і купаламі, пакрытымі жалезам, пафарбаваным зялёнай фарбай. Мае: а) над дахам пяць купалоў, завершаных жалезнымі крыжамі, б) усяго 28 вокнаў, з іх вялікіх 20 і 8 малых, в) сем дзвярэй, з якіх 4 двухстворкавыя з жалезнымі петлямі і крукамі і вялікімі ўнутранымі замкамі, г) каменную з цэментных пліт падлогу і чатыры каменныя перад уваходам і дзвярыма ганкі...». Вышыня храма ад зямлі да крыжа цэнтральнага купала дасягала амаль 13 м. Званіца ж узвышалася на 21 м.

Вакол цэркваў знаходзілася металічная агароджа з цаглянымі аркамі над варотамі. Цэнтральная арка была аздоблена трыма пазалочанымі крыжамі, а ў спецыяльных нішах былі змешчаны абразы з выявамі свяціцеля Мікалая, пакутніка Кузьмы і Дзям'яна.

Свята-Мікалаеўская царква мела сваю пячатку. Яе адбітак я заўважыў усё на тых жа архіўных дакументах. У цэнтры пячаткі знаходзілася досыць схематычная выява храма (не веляшковіцкага! Падобныя выявы меліся на пячатках многіх праваслаўных цэркваў Віцебшчыны). Таксама тут жа змяшчаўся надпіс: «полоцк. епар. веляшковичской николаевск. церк.» (гэта значыць «Веляшковіцкай Мікалаеўскай царквы Полацкай епархіі»).

Пабудаваным у XIX стагоддзі цэрквам XX стагоддзе прынесла разбурэнне. У 1922 г. падчас распчатай бальшавікамі кампаніі па канфіскацыі царкоўных каштоўнасцяў з веляшковіцкіх цэркваў было вывезена срэбра: крыжы, накладкі з евангелляў, рызы з абразоў і іншыя богаслужбовыя рэчы. Змагарам з рэлігіяй удалося вынесці з храмаў 7 кг каштоўнага металу.

У 1930 г. цэрквы былі наогул зачынены. У будынках, дзе зусім нядаўна адбываліся набажэнствы, раённая ўлада вырашыла зрабіць калгасны клуб. Пачатак перабудовы Свята-Мікалаеўскай царквы быў запланаваны на 8 сакавіка. Рабочыя завіхаліся тут некалькі дзён: скінулі

крыжы, разабралі алтар. Цярплівасць вернікаў была не бязмежнай – яны вырашылі абараніць сваю царкву. Каб аднавіць ход падзей, звернемся да архіўных дакументаў: «12 сакавіка г. г. арганізаваўся натоўп сялян, чалавек 300–400 (...) і рушыў у наступленне на Веляшковічы для адабрання царквы. У гэты дзень унутры царквы адбываліся работы. Маскаленка (адзін з членаў сельсавета – К. К.), даведаўшыся пра тое, што натоўп ідзе ў наступленне на Веляшковічы, не марудзячы, ускочыў на каня і вакольнымі шляхамі данёс Веляшковіцкаму сельсавету. Рабочыя, члены сельсавета і настаўнік зачынілі царкву і кінуліся ўцякаць. Хвілін праз 10–15 да царквы прываліў натоўп, зламаў дзверы, толькі што пабудаваную сцэну, разбілі на кавалкі новыя складзеныя печкі, разадралі футра рабочага, дзе знаходзілася 47 рублёў грошай, а таксама пазламалі ўвесь інструмент». Затым вернікі запатрабавалі ў мясцовых улад, каб тыя вярнулі ім царкоўны будынак. Храм так і не быў вернуты прыхаджанам. Мала таго, што перабудова царквы пад клуб была прадоўжана, дык яшчэ супраць завадатараў хвалявання распачалося следства.

У час Вялікай Айчыннай вайны ў царкву трапіў снарад. Храм ператварыўся ў руіны. Хоць мury былі разбураны, пад зямлёй захаваліся сутарэнні, хады. Кажуць, яшчэ колькі дзесяцігоддзяў таму па іх можна было прайсціся ў поўны рост. Цяпер амаль усе хады засыпаліся зямлёй і цэглай, а ў рэштках тых скляпенняў, якія выходзяць з-пад прыгорка да вёскі, некаторыя «рацыянальныя» вяскоўцы захоўваюць гародніну.

XX стагоддзе прынесла веляшковіцкім цэрквам разбурэнне. Хочацца верыць, што XXI стане стагоддзем аднаўлення, і над вёскай закрасуюць купалы з крыжамі, абудзяць людзей ад абьякавасці царкоўныя званы.

Канстанцін Карпекін,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці.